

NEHCÜ'L-FERADİSİN DİL HUSÛSİYETLERİ

II

ALİ FEHMİ KARAMANLIOĞLU

IV. ŞEKİL HUSÛSİYETLERİ

A. İsim

1. Çokluk :

Çokluk eki *-lar, -ler*'dir.

Türkçe kelimelerde : *arslanlar* 15/9, *erenler* 27/15, 28/5 v. b., *otlar* 5/12, *teveler* 41/7, 42/10, 42/10

Yabancı kelimelerde kullanılışı türkçe sözlerdekinden farksızdır (*alimler* 2/6, *arablar* 17/4, *bâzılar* 39/8, 46/15). Ancak metinde yabancı kelimelerin kendi çokluk şekilleri de kullanılmıştır : *Ulema ve meşayih aqvalidin zamm kılduk* 2/11, *Ebu Bekr'nin közindin abarat ve qatarat yaş akar* 21/8, *maqamat u keramat içinde* 36/12

Bâzan da yabancı kelimelerin kendi çokluk şekilleri teklik mânâda alınarak, tekrar sonuna türkçe çokluk eki getirilmiştir : *ulemalar* 4/11

2. İyelik ekleri :

1. şahıs teklik : *-m*

adaqım 51/8, *ağzım* 25/4, *atım* 26/4, 31/13, *atam* 6/5, 8/13, v. b.

Yardımcı sesi yuvarlaklaşmış olanlar :

qammum 6/3, 49/15, *azabum* 18/12, *qavmum* 13/3, *evüm (-de)* 21/2

1. şahıs çokluk : *-mız, -miz*

vıtlarımız 32/2, *habeğimiz* 47/17, *qarındaşımız* 13/11, *yirlerimiz* 24/4

2. şahıs teklik : *-nġ*

adaqınġ 50/14, *adetlerinġ* 8/11, *ataınġ* 13/16, 14/5 v.b., *oġluınġ* 25/12

Yardımcı sesi yuvarlaklaşmış olanlar :

evüñg (-ni) 42/12, *keşemünğ (-din)* 38/1, *raǵbünğ* 43/10, *ta'amuñg* 28/15

2. şahıs çokluk : *-ñgız, -ñgiz, -ñguz, -ñgüz*

atañgız 6/4, *cümleñgiz* 29/1, *erenleriñgiz* 26/13, *ömrünğüz (-ni)* 6/4, *uluğluğunğuz (-nı)* 51/8

3. şahıs teklik : *-ı, -i, -sı, -si*

3. şahıs teklik iyelik eki ünsüz ile biten kelimelerde *-ı, -i'* dir :
ağağı 20/15, 20/17, *adeği* 17/10, 40/16, *beyanı* 2/13, 2/14, v. b.,
dini 6/5, 7/3, 8/14

Ünlü ile bitenlerde ise *-sı, -si'* dir.

ammesi 13/9, *atası* 4/12, 4/13 v. b., *ayası* 23/7-

3. şahıs çokluk : *-ları, -leri*

ağağları 20/16, *ağları* 31/17, *ba'zıları* 17/13, 47/10, 49/14,
çerigleri 27/15, *emgekleri* 11/16

3. İsim çekimi :

a. İlgı hâli (genitif)

I. Ekli ilgı hâli : *-nıñg, -niñg, -nuñg, nüñg.*

Gerek ünlü gerek ünsüz ile biten kelimelerde ve iyelik eklerinden sonra ek hep aynıdır.

Ali-niñg 50/16, *düşman-nıñg* 20/11, *hadis-niñg* 27/8, *iş-niñg* 7/13,
ağnuñg 34/13, *koynuñg* 22/8, *mülk-nüñg* 50/3

İyelik ekli sözlerden sonra :

atınıñg 4/11, 5/8 v. b., *atasınıñg* 13/9 v. b.

II. Eksiz ilgı hâli :

Metinde bâzan ilgı hâli eksiz olarak ifade edilmektedir : *nagah düşmanlar oğı sađ yandı kelür bolsa ol düşman oğı mañga tegsün* 20/10,
... *Abdu'l-muñtalib ornu mağamu kayu yir turur tidi erse Peyğamber qleğhi's-selam bildi kim bu kâfirler mekri hilesi turur* 14/7

b. Yükleme hâli (akkuzatif)

I. Ekli yükleme hâli :

Metinde iki çeşit yükleme hâli eki geçmektedir. Biri *-nı, -ni*, diğeri ise 3. şahıs iyelik ekli sözlerden sonra gelen *-n'* dir.

-nı, -ni eki :

Eski türkçede zamirlerden sonra gelen bu ek, metinde zamirlerden sonra geldiği gibi, isimlerden sonra da gelmekte ve 3. şahıs iyelik eki

sözlerde dahi -n'ye nisbetle daha fazla kullanılmaktadır Msl.

ademini 21/3, *bitigni* 48/9, *oğlağını*, 28/11, *hatunlarını* 26/2, *yüklerini* 15/12

İyelik ekli sözlerden sonra :

atamını 34/5, *mülkimni* 42/10, *dinimizni* 27/13, *kılğınımızı* 11/5, *ta'atınğni* 9/15, *diniñizni* 27/13, *mallarınğizni* 51/8, *adağını* 10/11, 21/14, v.b., *cümlesini* 8/9, 8/15, v.b., *ayalarını* 44/10

-n eki :

Bâzı 3. şahıs iyelik ekli sözlerden sonra kullanılmıştır :

atın (ay-) 14/9, *cümlesin (öltür-)* 34/6, *eliglerin (tart-)* 34/1, *yolların (bil-)* 23/12

II. Eksiz yükleme hâli :

emgek tağı horluğ birgen tañğrı ta'ala turur 50/1, *yalğan söz işitmişimiz yok* 17/1, *bir pare süt kemişti* 25/1

c. Verme hâli (datif)

Evvelce de işaret edildiği gibi (bk. I. İmlâ husûsiyetleri, Eklerde yazılış), verme hâli eki umûmiyetle -ka (-ke?) olup, metinde -ğa şekline de rastlanmaktadır. Fakat bu her halde aynı kelimeye bir yerde -ka, başka bir yerde ise -ğa ekleyen müstensihe âit bir imlâ husûsiyeti olup, asıl ek burada bu devir metinleri için normal olan -ka ve ince şekli ile -ke olmalıdır. Zaten eserde -ğa (-ge ayırt edilememektedir) şekli -ka'ya nisbetle daha azdır ve kullanılışı karışıktır. Msl.

<i>arlanğa</i>	15/13	<i>garğa</i>	21/2/12/14
<i>aşakğa</i>	23/7	<i>koyğa</i>	22/15, 33/11
<i>ayğa</i>	34/15/17	<i>kulğa</i>	18/16, 46/14
<i>düşmanğa</i>	40/9/10 v. b.	<i>tonğa</i>	8/8, 9/9/11
<i>itke</i>	34/7		
<i>erteke</i>	20/4, 21/1	(<i>ertege?</i>)	
<i>künke</i>	3/15, 20/6	(<i>künge?</i>)	

İyelik eklerinden sonra :

Birinci şahıs teklik iyelik ekinden sonra :

haqqım-ka 51/14, *cüftüm-ke* 28/9, 29/4

İkinci şahıs teklik iyelik ekinden sonra iyelik eki -nğ ile verme hâli eki birleşerek -nğge şeklini almaktadır :

haremünge 42/13, *nefsünge* 9/16, *rabünge* 9/15, *ümmeñnenge* 10/10

Not: Yalnız kalın ünlülü bir misalde iyelik eki ile verme hâli eki

birleşmemiş olarak geçmektedir : *hakkınga* 51/15

2. şahıs çokluk iyelik ekinde sonra :

erenleriŋizke 26/14, *külükleriŋizke* 15/10

3. şahıs teklik ve çoklukta, Eski Türkçede olduğu gibi verme hâli eki, araya -n- sesi girerek verme hâli ekinin başındaki sesle birleşmesiyle -*nğa* -*nge* şeklindedir. Yalnız bir yerde (*adağı-ka* 19/8) böyle olmadığı görülmektedir. Msl.

çemaliŋge 24/7, *diniŋge* 13/16/17 v. b., *hakkınga* 27/2
kapıŋga 42/12, 51/3, *evleriŋge* 24/16, 31/9 v. b., *uluğlarınga* 45/2

Not: Bu -*nğa*, -*nge* şeklinin yanında buna yakın nisbette -*nğa* (*adağınga* 26/6, *ağıznga* 21/11, 21/12, *canlarınga* 39/8 vd.) ve bir yerde de -*nka* (*yanlarınga* 12/1) şekilleri de geçmektedir. Bu hususta kat'î bir fikre varmak çok güç ise de, bunun eserin imlâsına âit bir karışıklık olduğu söylenebilir.

ç. Bulunma hâli (lokatif)

Umumî olarak ek -*da*, -*de* şeklindedir. Bunun yanında sadasız ünsüzlerden sonra -*ta*, -*te* şeklinin geldiği de görülmektedir. Fakat bunun ünsüz uyumundan ileri geldiği hakkında şimdilik kesin bir şey söylemek mümkün değildir Çünkü çok defa aynı ünsüzlerden sonra da -*da*, -*de* yazılmış olduğu vâkidir. Msl.

arada 19/1, 33/14 v. b., *çerigde* 40/9, *demde* 43/7
aşirette 15/14, *çıkışta* 23/9, *Tevritte* 8/17

iyelik eklerinden sonra :

1. şahıs teklik ve çoklukta : -*da*, -*de*

elgimde 36/8, *yanımda* 20/9, *aramızda* 45/9

2. şahıs teklik ve çoklukta : -*da*, -*de*

katınga 9/2, *taşarrufuŋda* 50/6, *kılmışıŋızda* 47/2

3. şahıs teklik ve çoklukta : -*nda*, -*nde*

adağında 43/1, *cümlesinde* 2/7, *közlerinde* 30/15, *yollarında* 17/11

d. Çıkma veya ayrılma hâli (ablatif)

Umumî olarak ek -*dın*, -*din* şeklindedir.

açlıkdın 19/12, 52/4, *börüdın* 11/10, *çayandın* 21/10, *çışmedin* 10/11

Not: Metinde bir yerde çıkma hâli eki -*dın* şeklinde geçmektedir (*nohudtın* 43/1), iki yerde de çıkma hâli eki olarak -*da*, -*ta* eklerinin kullanıldığı da görülmektedir : *parmakları arasında svò çıktı* 44/2 (burada *arasında* sözünün sonunda satırın üstüne bir ū harfi yazılmıştır),

ağşam bolmuşta keğin 29/17

İyelik eklerinden sonra :

1. şahıs teklik ve çoklukta :

hâdislerimdin 2/6, katımdın 14/13, atamızdın 51/8

2. şahıs teklikte :

keremüñğdin 38/1, itlerinğdin 14/16

3. şahıs teklik ve çoklukta : -ndın, -ndin

arasındın 48/13, kabındın 18/5, kabilesindin 3/6, 41/13, tağındın 38/11, hâdislerindin 2/10

Not : Metinde 3. şahıs iyelik eklerinden sonra araya -n- sesi getirilmeden çıkma hâli ekinin kullanıldığı da görülmektedir :

kabıdın 18/6, kabilesidın 3/6, tağıdın 38/11, vb., hâdisleridin 2/13

e. Vasıta hâli (instrümental)

-n eki ile yapılan vasıta hâli, metinde az olup, (işlenen kısımda) yalnız 6 yerde geçmektedir. Bunlardan ikisi yer, ikisi zaman göstermekte aynı kelimedede bulunan diğer ikisi ise, "ile,, mânâsı vermektedir.

1. "ile,, mânâsında :

bu müsülmanlık dini ğarıbluğun zahır boldı kıyamet etekinde tağı ğarıbluğun kapatğay 7/3

2. Yer gösteren kelimelerde :

üstün baktım erse körermen 9/7

Peğğamber 'aleyhi's-selam yanın yıkıldı 12/16

3. Zaman gösteren kelimelerde :

ol vaktın bilgeymüz kim 34/15

ol vaktın kim uşmağda erdim 37/17

Bu misaller dışında metindeki vasıta halleri hep *birle* sözü ile meydana getirilmiştir. Msl.

oğ birle ursam 32/4, on miñg er birle keldi 49/4

f. Eşitlik hâli (ekvatif)

Eşitlik hâli eki -ça, -çe metinde "kadar,, "...-e göre,, ve "...-de olarak,, mânâları ifade eder. Geçen bütün misallerde iyelik eklerinden sonra kullanılmıştır. 3. şahıs iyelik ekinden sonra araya -n- sesi girer. Msl.

'adetimizçe 46/3; artınça 33/5, endazesinçe 43/1, miğtarınça 39/9, tilinçe 3/8, 16/12, yeterinçe 24/17

g. Âidiyet eki

Âidiyet eki metinde hep *-kı, -ki*'dir. İşlenen kısımda yalnız bir misalde *-ğı* şekline de rastlanmıştır. Tabiatıyla ince sıradakinde bu durumu tefrike imkân olmadığı için, hepsi *-ki* olarak kabûl edilmiştir. Msl.

bayakı 46/17, *burunkı* 30/8, 34/6, *evvelkı (avvalkı?)* 3/2, 40/11, *ozakı* 11/6, *bıldurğı* 46/17

3. şahıs iyelik ve bulunma hâli ekinden sonra :

ağzındaki 33/16, *taşındaki* 3/11, *vaktındaki* 51/7; *içindeki* 29/15/16, *özesindeki* 12/6

4. Zamir :

a. Şahıs zamirleri

1. şahıs teklik : *men* 2/7, 6/5/7, v.b. v.b.

İlgi hâli dâima *menim* (2/6/8, 8/13, v.b.) şeklinde *-m* iyelik eki ile dir.

Not: Yalnız bir yerde eski asıl ilgi hâli şekli olan *meniñg* geçmektedir : *meniñg öze* 36/7

Yükleme hâli : *mini* 3/7, 7/16, 8/8, v.b.

Verme hâli : *mañga* 3/16, 4/7/9, v.b.

Çıkma hâli : *mindin* 18/10, 33/16, v.b.

1. şahıs çokluk : *biz* 23/13, 25/5, v.b. v.b.

İlgi hâlinde *biziñg* (20/12, 24/12, 27/2/13) ve *bizim* (21/11, 47/16, 48/17, 52/3) şekilleri hemen hemen müsâvi denecek sayıda geçmektedir.

Verme hâli : *bizke* 6/4, 11/4 v.b.

Çıkma hâli : *bizdin* 39/3

Not: Metinde 1. şahıs çokluk şahıs zamirinin, *bizler* (14/17, 25/17 v.b.) şeklinde ayrıca *-ler* çokluk eki ile de kullanılmakta olduğu görülmektedir.

Verme hâli : *bizlerke* 19/5, 31/1, 45/12

Bulunma hâli : *bizlerde* 24/4

2. şahıs teklik : *şen* 6/7, 8/17, 9/1, v.b. v.b.

İlgi hâli : *şeniñg* 8/5/10, v.b.

Yükleme hâli : *sini* 7/7/13, v.b.

Verme hâli : *sañga* 8/12/16, 9/2, v.b.

Çıkma hâli : *sindin* 18/10, v.b.

2. şahıs çokluk : *siz* 14/3, 20/3, 23/10, v.b.

İlgi hâli : *siziñg* 20/3, 25/9, 27/13 v.b.

Not: Bir misalde ilgi hâli *sizniñg* şeklinde (51/7) geçmektedir.

Verme hâli : *sizke* 4/5, 11/5, 16/16, v.b.

Not: Siz şahıs zamirinin de, metinde *sizler* (4/4, 11/10 v.b.) şeklinde çokluk ekli ve bunun isim çekim ekleri almış şekilleri de geçmektedir.

Yükleme hâli : *sizlerni* 17/3, 19/3, v.b.

Verme hâli : *sizlerke* 15/8, 15/10, v.b.

Bulunma hâli : *sizlerde* 22/1, 51/12

3. şahıs teklik : *ol* sözü, bilindiği gibi, şahıs zamiri, işâret zamiri ve işâret sıfatı olmak üzere üç vazife görmektedir. Şahıs zamiri olarak :

ol Medine yolların yahşı bilür 23/12

ol taķı hiç ne-erse timedı 48/2 v.b.

İlgi hâli : *anıñg* elginde bir 'alem bolğay 36/10

Yükleme hâli : *anı taķı öltürdiler* 34/6

Verme hâli : *anıñg a ortak reva ermes* 51/5

anıñg ar taş tegmedi 43/4

Çıkma hâli : *andıñ İbrahim atlığ oğul boldı* 6/11

3. şahıs çokluk : *anlar*

anlar dinleridin kayıt maz erdiler 11/8

anlar bilgeyer 19/10

İlgi hâli : *anlarnıñg* keydlerini hilelerini baķıl kıldı 43/11

Yükleme hâli : *sen anlarnı helak kılgıl* 42/13

Verme hâli : *anlarķa zaħmet tegmesün* 48/16

Çıkma hâli : *anlardın mañga haber keltürgey* 31/9

b. İşâret zamirleri

i. *bu*

Teklik : *bu ne aħval turur* 22/13 *maşlaħat bu turur* 49/5

İlgi hâli : *munuñg* 19/5, 27/13, v.b.

Yükleme hâli : *munı* 32/9, 40/16

Verme hâli : *muñga* 45/5, 49/8

Bulunma hâli : *munda* 15/9, 21/13, v.b.

Çıkma hâli : *mundın* 40/2

Not: Metinde *bu* sözünün bulunma hâli "burada,, çıkma hâli ise "buradan,, mânâsında kullanılmaktadır. Msl.

munda konmakķ gerekmez erdi 15/9 *mundın kayıtur bolsaķ* 40/2

Çokluk : Metinde *bu* işâret zamirinin çokluk şekli *bular* (19/2, 26/13, v.b.) ve *munlar* (12/3, 13/5, v.b.) olmak üzere iki türlü geçmektedir.

II. *ol*

Teklik : *ol neteg lutf u keremler turur* 10/6

arablar adeti ol turur 17/4

İlgi hâli : *anı cümleke öz elgi birle içürdi* 22/16

Verme hâli : *anġa tıvaf kılsa erdim* 38/2

anġar müsta'mel timür 44/13

Bulunma hâli : *ol etni anda kömdiler* 34/6

Not: *bu* işâret zamirinde de olduğu gibi, *ol* işâret zamirinin de bulunma hâli "orada", "oraya" mânâlarında kullanılmaktadır.

Çıkma hâli : *andın özi içti* 22/17

c. Dönüşlülük zamirleri

Dönüşlülük zamiri olarak, metinde, yalnız *öz* sözü geçmektedir.

Msl. *öz halim* 8/9, *öz zati* 10/7, *öz elgi* 22/16 v.d.

3. şahıs teklik iyelik eki ile kullanılması :

özi takı ... uruştı 6/13, *özi ta'bir kılar erdi* 7/5,

özi takı ... helak boldı 17/7 v.d.

Yükleme hâli : *özini taġ başındın kemışse ...* 10/13

: *özini abuşka şuretînge oşatıp ...* 19/1

Verme hâli : *özinġe öd tütüzdi* 33/1

ç. Soru zamirleri

1. *ķandın*

bu sūt ķandın keldi 22/14

2. *ķim*

sen ķim bolursen 19/2, *men ķim tururmen* 35/11 v.d.

İlgi hâli : *bu ķim nūġ ķabile si turur* 50/7

Verme hâli : *ķim ke nıda kılayın* 39/2

3. *ne*

ne boldı saġa 18/8, *atġ ne turur* 25/4, *emdi ne bitigeyin* 46/5

d. Belirsiz zamirler

1. *barçası, barçaları*

barçasını ursalar 19/15, *barçaları aydılar* 50/15

2. *ba'zısı, ba'zıları*

bâzısı Medine-lig bâzısı Mekte-lig 23/16
bâzıları aymuşlar 17/13
bâzıları Medine-ke kaçıp keldi 47/10 v.d.

3. biri

biri biriñge haber birdiler 23/17
biri biriñgizni bilseniz 51/12

4. cümlesi

cümlesi helak bolsun 12/17, cümlesin öltürdüñg 34/6
Hakk tebareke ve taala cümlesinçe uyku birdi 15/13

5. kim

kim kim Muhammedni... keltürür bolsa... 20/6
kimni tilese ködürgen tañrı men tururmen 6/7
kimke niçmet birsen sen birürsen 37/10
mülkni alursen kimdin tilesen 50/4

6. kim-erse

kayu kim-erse... tise 2/7, hiç kim-erse muhtalif bolmadı 3/9
hiç kim-erse anı tahammül kılı bilmedi 3/14
yazıklı kim-erseler eliglerini sürttüler 38/15

e. İlgileme zamirleri

kim

ol tañrı turur kim filni tıñgdurdu çöktürdi 43/15
tağı kim kim mini azar kılrsa... 11/1

andağ kerim tañrı turur kim adem oğlanlarıñga hatını qalem

birle öğretti 8/6

5. Sıfat:

A. Vasıflandırma sıfatları

1. İsm mânâsındaki vasfı verenler :

açuk yüz 11/12, ak taş 38/13, arığ itikad 4/9, eski kuğığ
12/14, edgü çameller 2/15, uluğ taht 9/7, kiçig kabile 51/11

2. İsm yapıldığı nesneyi bildirenler :

temür ırğaqlar 42/15

3. Kuvvetlendirme (te'kit) :

Kuvvetlendirme sıfatın ilk hecesinin sonuna -p sesi getirmek sureti ile meydana gelen hecenin, kelimenin başına eklenmesi ile yapılır :

kapkara 34/2, 38/15 < kap-kara

4. Karşılaştırma (mukayese) :

Karşılaştırma vasıflandırma sıfatlarına *-rak, -rek* eki getirilerek yapılır : *katıgrağ* 34/11, *kiçigrek* 43/1, *öküşrek* 23/7, *tarrağ* 49/15, *uluğrak* 43/1, 42/2, *yağsırağ* 15/8

B. Belirtme sıfatları

1. İşâret sıfatları :

bu ve *ol* işâret zamirleri, metinde işâret sıfatı olarak da kullanılmaktadır.

bu : *bu hadîske* 2/9, *bu kitabı* 2/11,
bu suv 3/11, *bu ayet* 4/11 v.b. v.b.

ol : *ol kim-ersen* 2/6, *ol 'ame'l kılğanlar* 3/1,
ol yandı 5/5 v.b. v.b.

uş-bu ve *uş-ol* : *uş-bu teşükdin* 21/9, *uş-ol kuş bu turur* 43/7

2. Soru sıfatları :

şay : *şay birinğiz barur* 12/1 *şayü yer turur* 14/5
şay ta'amnu sever 25/5

ne : *ne yir turur* 14/9 *ne iş kılğaymız* 14/12
ne iş boldı 16/7 *ne koy turur* 22/4

3. Belirsiz sıfatlar (krş. Belirsiz zamirler) :

barça : *b. şahabeler aydılar* 40/1
b. isti'datımız ittifağımız tamam bolup... 40/7

ba'zi : *b. müfessirler aymışlar* 17/17
b. kim-erse kim bir kıta hacc kılar 39/8

bir : *b. vakt bar turur kim* 3/6
b. kün Peyğamber 'aleyhi's-selam aytur 7/6
b. kim-erse peyda boldı 7/14

bir kaç : *andın soñg b.k. eyyam keçti* 9/5
b.k. kün halvet oturayın 7/8
b.k. kündin soñg 19/15

cümle : *c. peyğamberlerniñ uluğı* 9/1
c. peyğamberler ümme'ti 10/9
c. kabile yuğlışıp 19/15

şay : *ş. mü'min ve muvahhid kırk hadîsni...* tegürse 2/5
ş. kim-erse men aymamış hadîsni... tise 2/7
ş. ta'am kelse... 25/7

- ne : n. işke buyursa . . . 44/9
 n. aḥval kim ol ğarda keçti 8/9
 n. mu'cizat kim birildi . . . 35/17
- öñgin : ö. kişiler işitmesünler 28/12
- neçe : n. me kuyvetliĝ erenler 28/5
- her : h. kün tavaf kıurlar 38/5
 h. ilde 41/7, h. yılda 41/9
- tegme : t. paresi bir yanğa barsa 34/15
 t. kuşnuñĝ tomşukında 43/1
 t. bir babını on faşl öze kılduĝ 2/12
 t. bir qabile keçse 50/7

6. Sayı sözleri :

a. Tek kelimededen ibaret sayı sözleri :

- bir sa'at keçti 29/7, bir kersen süt 22/13
 iki kuması bar erdi 6/11, iki közi körmez bolup turur 8/14
 vefatındın üç kün qalmış erdi kim 6/8, üç künke tegi 20/6
 bu kıtabını tört bab öze kılduĝ 2/11, tört yanımğa baktım 9/6
 biş nemaz farıza kılındı 10/14, biş taĝnuñĝ taşları 38/10
 altı yaşğa yetmiş erdi 4/14, altı ay soñĝ vefatı boldı 5/7
 tegme yiti kişike 8/11
 kaçan kim sekiz yaşğa tegdi 4/15, sekiz oĝlan toĝırdı 5/1
 tokuz hatun aldı 6/8, tokuz ĝazatta . . . uruştı 6/13
 tegme bir babını on faşl öze kılduĝ 2/12
 yigirmi ĝazatta şaḥabeler uruştı 6/14
 kırk hadis cem' kılduĝ 2/9, kırk yaşında 6/14
 tokusan tebe nişan kıldı 37/4
 yüz tebe sevünçi bireliñĝ 20/6
 miñĝ fil bar erdi 42/2

b. Birden fazla (mürekkep) kelimeli sayı sözleri :

- iki yüz tevessin aldılar 42/4
 üç miñĝ kişi erdi 29/2
 tört miñĝ er 50/9
 sekiz yüz yarmakğa 23/10
 yitmiş miñĝ ferişte 38/5
 on sekiz kün sökel boldı 6/16
 Meḥkede on üç yıl turdı 6/15
 yigirmi tokuz ĝazat kıldı 6/13

... kırk üç yaşar erdi 4/17
 altmış üç yaşında erdi 6/15
 altı yüz yigirmi yıl keçmiş erdi 4/12

c. Takribilik :

bir-iki kişi birle kelsünler 28/13

ç. Sıra sayı sözleri :

evvəl babı... beyarı içinde turur 2/12
 barçadın ilk turur 51/6
 ikinci katası tuttu 7/17
 on ikinci kün 4/11
 üçünç babı 2/14, üçünç faşl 10/14
 törtünç babı 2/15
 bişinç faşl 27/5

Not: *birinç* sözü metnin taranan kısmında hiç yalnız olarak geçmemekte, ancak bir yerde *on birinç* şeklinde bulunmaktadır. Bunun yerine metinde "birinci,, mânâsına *evvel* ve *ilk* sözleri geçmektedir.

d. Üleştirme sayı sözleri :

andın beri birer vaqtlarda birer zaħmet birür erdi 34/12
 bir yılka tegi ikişer rek'at nemaz kıldı 10/13

e. Topluluk sayı sözleri :

Sayı sözlerinin sonuna -egü eki ilâvesi ile yapılır.

Peğğamber tağı Ebu Bekr ikegü çıktılar 20/4
 bu üçegü başlap çerig çıktılar 39/13

7. Zarf :

a. Yer zarfları :

üstün : ü. baktım erse körerimen 9/7
 yaqın : kaçan kim Peğğamber 'aleyhi's-selam-ka y. keldiler 39/14
 yaqıuq : ol ağlığ y. keldi 20/14
 yırağ : qoylar y. erdi 22/14

b. Zaman zarfları :

burun : men b. kireyin baqayın 21/3
 derhal : Peğğamber 'aleyhi's-selam d. qoptı 9/17
 emti : e. tilermen kim kelime-i şahadet aysaňgız 6/3
 erken : bu törti nareşide e. veşatları boldı 5/2

- erte : e. baktılar kim Kuleys içi neçis bolmış 41/14
 evvel : oğlanların e. müsülman bolgan 'Ali erdi 5/14
 ħali "şimdi,, : bargıl ħ. sorup kelgil 14/6
 ħemişē : ħ. ayturmız 4/6
 kaçan : ündemek k. ħaşıl boldı kim icabet kılrmen 37/11
 nagah : n. duşmanlar okı kelür bolsa 15/14
 tünle : Mēkke-din t. Ebu Bekr birle kaçıp... 49/17

c. Nasıllık-nicelik (tarz) zarfları :

- aķru : a. yorıyur erken yeter 23/9
 ayra : açık a. sözleyür 23/6
 andağ : ikinç kıtası tuttı taķı a. kıastı 7/17
 berk : tünġlükini taķı kıpuġını b. kılsak 19/10
 bulġaşuķ : b. sözlemez 23/7
 çalak : özini tıvaf kılmış-ta ç. körgüzse 47/5
 ħoš : mañġa ħalvet olturmak ħ. kelür 7/10
 kıyra : şabr kıldı kı. tönđi 11/14
 kıatıġ : mini tuttu taķı kı. kıastı 7/16
 mundağ : bu kıoy m. semrüği 22/16
 tek : ... tidi erse 'Omer t. kıaldı 45/17
 terk : benim artımça t. keliñġ 33/5
 yāġşı : ol Mēđine yolların y. bilür 23/12
 yalġuz : siz neteg y. bargaysız 20/3
 zar-zar : z. yıġlayur 10/15

ç. Azlık-çokluk (miktar) zarfları :

- ortuķ : dereceleri a. bolur 11/16
 ħiç : ya Muġammed ħ. kıorkmaġıl 7/7
 ġayet : men ġ. sevüğüm 18/12
 kıat-kıat : Peyġamberler-kıa beła kı. bolur seıvablar kı. bolmak
 üçün 34/13
 kıata : üç kı. aydı 12/11
 köprek : kıol etiñġe k. sürtti 33/11
 inġen : i. kıorktum 7/6
 öküş : ta'atıñġını ö. körmegil 9/15
 kıyade : ġazabı z. boldı 42/1

8. Edat :

Metindeki edatların bir kısmı, diġer bâzı söz çeşitlerinde de olduġu gibi, arapça, farsça sözlerdir. Bunun sebebi, Türkçeye bu dillerden

bol sayıda kelime girmesiyle birlikte, bu gibi tercüme eserlerle, o dillerin cümle yapılarının da Türkçeye girmeye başlamasıdır. Aşağıda, metindeki çeşitli edatlar, birer misal ile, gösterilmiştir.

a. Bağlama ve cümle başı edatları :

- andağ erse* : a. e. *men sizke ayturmen* 17/2
bēl : *meñik ermez b. ħod peygamber turur* 45/5
eğer : e. *mañga şalavāt aytur bolsañız mundağ aytıñg* 4/7
birle : Ebu Bekr b. *Peygamber ‘aleyhi’s-selam bir teveke mündiler* 23/14
-li ... -li : *bir yirli kökli arasında bir uluğ tahtı kurulmuş* 9/7
meğer : m. *ol miqtar bildiler kim ...* 3/12
 hiç qarğamaz erdi m. aytur erdi 13/2
meşela : m. *bir meşk toluğ su bolsa* 3/10
taqtı : t. *tegme bir babın on faşl öze kılduğ* 2/11
 çıqtılar t. yorıdılar 20/4

ve, vü, u, ü (Okunuş harekeye göreder) :

- ol neteg lutf u keremler turur* 10/6
tehdid ü tefzi’ kıldı 13/15
qayu mü'min ve muvâhhiit 2/5
hatırı ħaste vü bezmen boldı 6/6
ve eğer : *mañga zaruret boldı icabet kılmak-qa v. e. icabet kılmam ... ‘asılık kılmış bolurmen* 31/14
ya : *otun y. tiken keltürgenke ayturlar* 17/12
 yigit kişi mü turur y. qarı mu turur 23/3
ya taqtı : *yaman işlerni koğgil y.t. şeytan vesvesesini koğgil* 9/14
ve lakın : *hiç kafırlık kılmadım v.l. Mekke de uruğum kadaşım bar* 48/15
yāni : *ol yirniñ atı çeñennem turur y. tamuğ oti turur* 14/10
yana : *azık tükendi y. keldi* 7/10
 tañrı ... Kureys kabilesini ödürdi y. Kureys kabilesidin Haşim atlığ kişiniñ oğlanlarını ödürdi y. Haşim atlığ kişiniñ oğlanlarındın mini ödürdi 3/5-7
yok erse : *müsülman bolsañg y. e. helak bolursen* 49/5

b. Soru edatları :

- erki* : *ne ħaber kelür e.* 47/13
ne qadar : *ta‘amuñg n. k. turur* 28/15
ne üçün : *n. ü, mundağ iş kıldıñg* 34/5
ne teg : *şalavāt n. t. aymak kerek* 4/6

nîşe : *mini munda olturmağdın n. men^c kıldıñg* 47/14

c. Kuvvetlendirme (te'kit) edatları:

elbette : *Muhammed karğısı halk-ka e. tegmedin qalmaz* 14/17

hem... hem taqı : *Ebu Süfyan h. kaynıñgız turur h. t. Mekkenniñ begi turur* 49/8

hod : *bu Muhammed melik ermez bel h. peygamber turur* 45/5

taqı : *hem mürsel peygamber t. sıgmaz* 3/17

me : *neçe m. kuvvetliğ erenler* 28/5

oq : *ol taqı andağ o. tanuqluğ birdi* 35/13

ç. Son çekim edatları:

Verme hâlimden sonra gelenler :

karşu : *yana bular duşmanğa k. barsunlar* 40/12

tegi : *bir yılka t. ikişer rek'at nemaz kıldı* 10/13

tegrü : *bu yirke t. oqıdı* 8/2

Çıkma hâlimden sonra gelenler :

aşnu : *... Peygamber toğmazdın a. vefat bolup turur erdi* 4/13

beri : *munça yıldın b. körmışiñg bar mu* 16/2

keğin : *aşşam bolmısta k. taqı küveçte bir ança ta'am qaldı* 29/17

oza : *Peygamber 'aleyhi's-selam peygamberlik kelmezdin o. rast tüşler köri başladı* 7/4

ötrü : *ol çihettin ö. karğadı* 15/3

sonğ : *andın s. vefat boldı* 5/16

Aşağıdaki edatlar, bâzı kalıplaşmış şekillerde işâret zamirlerinin ilgi hâlimden sonra, diğér hallerde ise yalın sözlerden sonra gelmektedir.

öze : *anıñg ö. on rağmet idğay* 4/10

bu kıtabnı dört bab ö. kılduğ 2/11

teg : *anıñg t. bir ev bina kılsam* 41/9

yüzi kün t. komıyur 9/8

üçün : *anıñg ü. taleb kıturmen* 42/10

uruşmaq ü. kelmedim 42/6

9. Ünlem (nidâ):

Metinde geçen ünlemler şunlardır :

amin : *men... du'a kılayın sizler a. tiñgiz* 13/5

ey : *e. ayalım yığlamağıl* 11/15

kaşki : *k. men yigit bolsa erdim* 9/1

vallahi : *v. men okığan ermezmen* 8/1

ya : *y. reşula'llahı* 4/5

<i>aydım</i>	7/16,	<i>keldim</i>	8/9
<i>boldum</i>	7/12,	<i>toğurdum</i>	26/15
<i>kördüm</i>	12/13,	<i>sevündüm</i>	18/12
<i>bağtım</i>	9/7,	<i>eşittim</i>	7/6
<i>korğtım</i>	7/16,	<i>koğtım</i>	31/14

1. şahıs çokluk : *-duğ, -dük; -tuğ, -tük*

<i>barduğ</i>	30/1	<i>bildük</i>	4/6
<i>çıktuğ</i>	27/9	<i>bittük</i>	26/6

2. şahıs teklik : *-dîng, dîng, (-dung), -düng*

<i>aydîng</i>	14/9	<i>öğrendîng</i>	32/9
<i>başladîng</i>	15/11	<i>öltürdüng</i>	34/6

2. şahıs çokluk : *-dîngüz, -dîngiz, -dunguz, -düngüz*

<i>aydîngüz</i>	46/12	<i>ğondunguz</i>	15/8
<i>keldîngüz</i>	21/11	<i>kördüngüz</i>	46/15

Not : Metinde *-dîngiz* eki bir de *-ler* çokluk eki eklenmiş olarak *-dîngizler* şeklinde geçmektedir : *kiterdîngizler* 33/2

3. şahıs teklik : *-dı, -di; -tı, -ti*

<i>aydı</i>	2/8	<i>aştı</i>	35/16
<i>azarladı</i>	14/16	<i>bastı</i>	34/10
<i>bildi</i>	14/7	<i>çökti</i>	40/15
<i>sözledi</i>	2/17	<i>eşitti</i>	13/15

3. şahıs çokluk : *-dılar, -diler; -tılar, -tiler*

<i>aydılar</i>	4/7	<i>attılar</i>	43/2
<i>aldılar</i>	27/5	<i>kaçtılar</i>	20/5
<i>bildiler</i>	3/12	<i>eşittiler</i>	35/17
<i>istediler</i>	20/6	<i>içtiler</i>	43/16

c. Öğrenilen geçmiş zaman (naklî mâzi) : *-muş, -miş*

<i>eöürmüşsen</i>	13/16,	<i>kirmüşsen</i>	13/16
<i>aymış</i>	32/7,	<i>birmiş</i>	26/1
<i>aymışlar</i>	13/6,	<i>turuğmışlar</i>	51/3

ç. Geniş zaman (muzâri) : *-ur, -ür; -r; -ar, -er*

Muzâri sigası, bu devirde şimdiki zaman için ayrı bir şekil bulunmadığından, metinde aynı zamanda şimdiki zamanı ifade etmekte de kullanılmaktadır.

Hem geniş zaman, hem de şahıs zamiri menşeli şahıs ekleri ile çekilen diğer sigalar için bahis konusu başka bir husus da 1. şahıs

çoklukta şahıs ekinin *-biz* veya *-miz* şeklinin karışık kullanılmış olmasıdır. Umumiyetle *-miz* (*-mız, -muz, -müz*) şekli hâkim olmakla beraber *-biz*'li misallere de (bilhassa geniş zamanda) rastlanmaktadır : *barur-biz* 37/5, *kıytur-biz* 45/12, *körer-biz* 11/5, *uruşur-biz* 44/8

1. <i>-ur, -ür</i> :	<i>ayturmen</i> 17/2	<i>blrürmen</i> 22/6
	<i>ayturmız</i> 4/6	<i>kirürmiz</i> 49/17
	<i>aytursen</i> 14/12	<i>bilürsen</i> 49/1
	<i>kılursız</i> 11/10	
	<i>aytur</i> 3/9	<i>bilür</i> 8/14
	<i>ayturlar</i> 8/3	<i>bilürler</i> 3/11

Ünlü ile biten fiillerde : *yorturmen* 20/11, *yortursen* 20/9, *saklayur* 18/16, *sözleyür* 23/6, *tileyür* 7/8, *tiyürler* 8/14

2. *-r* (Hep ünlü ile biten fiillerde) : *ağırlarsen* 8/11, *yığlarsen* 21/9, *yarlıkar* 4/3, *ünder* 23/1, *tilerler* 20/1

3. <i>-ar, -er</i> :	<i>bakarmen</i> 9/10	<i>köeremen</i> 16/7
		<i>köerbiz</i> 11/5
		<i>köerssen</i> 22/16
	<i>aakar</i> 21/8	<i>köerer</i> 45/7
	<i>bakarlar</i> 12/1	<i>köerler</i> 3/11

d. Gelecek zaman : *-ğay, -gey*

Gelecek zaman ifadesi için *-ğay, -gey* şekli yanında *-daçı (-deçi)* ekine ancak bir yerde ve partisip olarak rastlanmaktadır (bk. İsim-fiiller). Msl.

<i>barğaymen</i> 23/2	<i>yitürgeymen</i> 29/4
<i>adırgaymız</i> 14/2	<i>bilgeymiz</i> 34/16, <i>bilgeymüz</i> 34/15
<i>bolğaysen</i> 8/17	<i>kelgeysen</i> 23/14
<i>katğaysız</i> 26/11	<i>müngeysiz</i> 23/10
<i>açılğay</i> 30/11	<i>bilgey</i> 19/13
<i>çıkarğaylar</i> 19/13	<i>bilgeyler</i> 14/10

e. Şart : *-sa, -se*

Şart sigası metinde Eski Türkçe'den farklı olarak; 1) ek *-sar, -ser* > *-sa, -se* şeklinde *-r* sesi kaybolmuş, 2) şahıs zamiri menşeli şahıs ekleri ile çekilirken, görülen geçmiş zaman sigası gibi, iyelik ekli menşeli şahıs ekleri ile çekilir duruma gelmek suretiyle gelişmiş bulunmaktadır. Msl.

<i>alsam</i>	26/10	<i>birsem</i>	16/16
<i>bağlasak</i>	19/8	<i>bilsek</i>	46/6
<i>barsaṅg</i>	20/1	<i>birseṅg</i>	37/10
<i>alsaṅgız</i>	27/3	<i>bilseṅgiz</i>	51/12
<i>aysa</i>	20/16	<i>birse</i>	23/2
<i>barsalar</i>	19/14	<i>körseler</i>	11/5

2. Birleşik sigalar :

Metinde birleşik sigalar *er-* fiili ile teşkil edilirler.

a. Hikâye :

Görülen geçmiş zaman hikâyesi :

<i>bıraktım erdi</i>	34/12	<i>koğdı erdi</i>	50/16
<i>aydıṅgız erdi</i>	46/12	<i>bardılar erdi</i>	47/9

Öğrenilen geçmiş zaman hikâyesi :

<i>nazar kılmış erdim</i>	30/5	<i>keçmiş erdi</i>	4/12
---------------------------	------	--------------------	------

Geniş zaman hikâyesi :

<i>yaşar erdim</i>	24/17	<i>yyür erdük</i>	25/10
<i>kemişür erdiṅg</i>	18/3	<i>tenavül kıılır erdiṅgiz</i>	25/9
<i>yaşar erdi</i>	5/1	<i>tir erdiler</i>	5/6

Gelecek zaman hikâyesi :

<i>yarı birgey erdim</i>	9/2	<i>satğın alğay erdük</i>	22/1
<i>buzulğay erdi</i>	21/13	<i>bilmegey erdiler</i>	3/14

Şart hikâyesi :

<i>yigit bolsa erdim</i>	9/1	<i>zahır bolsa erdi</i>	3/14
--------------------------	-----	-------------------------	------

b. Şart :

er- fiilinin 3. teklik şahsı ile geçen şart II. birleşik siga şekli (*erse*) metinde dâima görülen geçmiş zaman sigası ile olup, burada *erse* sözü şart mânâsından ziyâde, iki cümle veya söz gurubu arasında bağlayıcı vazifesi görmekte ve umûmiyetle bugün Türkiye Türkçesinde “-ınca, -ince” eki ile ifâde ettiğimiz mânâyı vermektedir. Msl;

kaçan kim sekiz yaşka tegdi erse ‘Abdu’l-muṭṭalib sökel boldı 4/16
... haṭırı haṣte vü bezmen boldı erse ayat nazil boldı 6/6

3. Olumsuzluk (menfi fiil) :

Olumsuzluk eki, geniş zaman dışında diğer sigalar için dâima *-ma-me-*’dir. Msl.

manmağalıṅg 17/1, *aymağıl* 45/15, *korğmaṅg* 42/6, *katmasun* 28/17,

7. İktidar ifadesi

Nehcü'l-feradis'de iktidar ifadesi *bil-* yardımcı fiili ile yapılmaktadır. Ancak metnin işlenen kısmında geçen misaller hep menfi durumdadır. (Bu arada bir misalde de eski *u-* fiilinin kalıntısına rastlanmıştır. Esas fiil ile kaynaşmış olarak : *körümez-biz* 21/14). Msl.

tağammül kılu bilmedi 3/14, 13/7

şabr kılu bilmediler 46/8

andın çıka bilmezmen 45/13

köndürü bilmessen 6/7

V. CÜMLE HUSÛSİYETLERİ

A. Cümle kuruluşu

Nehcü'l-feradis'in telif mi, yoksa tercüme bir eser mi olduğuna dâir bilgilerimiz kesin değildir.¹ Tercüme olabileceği gibi; telif de olsa, geniş ölçüde bir yabancı kaynaktan faydalanmış olacağı söylenebilir. Çünkü metnin dilinin her ne kadar sade bir üslûpta olmasına rağmen, dil yapısının Türk cümlesinden uzaklaşmış olduğu görülür. Bunda belki aslının yabancı bir dilde kaleme alınmış olması kadar, müellifin tahsili ve dinî bilgileri dolayısı ile, bu gibi eserlerin çoğunun yazılmış olduğu yabancı dillerin, bilhassa Arapçanın, tesiri altında kalmış olması da mümkündür.

Eski Türk kitabelerinde ilk yazılı örneklerini gördüğümüz, Uygur devrindeki mühim bir kısmı tercüme olan dinî ve çeşitli edebiyat içinde gittikçe azalan kısa ve vazih Türk cümlesinin örnekleri bu metinde de pek azdır. Buna mukabil birleşik, hatta zincirleme diyebileceğimiz birleşik cümleler hâkim olmuştur, Ancak Türk cümlesinin husûsiyetini teşkil eden fiil ve fâilin yeri, bâzı aykırı misallere rağmen, aynı devirde fakat yabancı muhitlerde kaleme alınan meselâ *Codex Cumanicus* veya Kıpçakça gramerlerde verilen misallerde görülebilecek şekilde, henüz pek sarsılmamıştır.

Dikkati çeken bir husus da şart cümlesindeki bağlayıcı unsur olan *erse*'nin, hattâ *bol-* fiili ile yapılan bâzı şart cümlelerinin, Fiil bahsinde (Şart II) belirtildiği gibi, umûmiyetle şart mânâsından çok "...-ınca, ... -dığı zaman " mânâsı vermesidir.

1. Basit cümlelerden örnekler :

¹) Bu husus için bk. J. Eckmann: *Nehcü'l-feradis* tıpkıbasımı ön sözü, s. X v.d.

Muşşafa 'arab tilinçe ödrülmüş timek bolur 3/8

Peyğamber 'a. s. uluğ atası 'Abdu'l-muţţalib katında turur erdi 4/15

Peyğamber 'a. s. yigirmi tokuz gâzat kıldı 6/13 v. b.

2. Birleşik cümleler

tâkı edatı ile bağlanan cümlelerden örnekler :

*... tâkı 'ulema ve meşayih akvalidin zamm kılduk tâkı bu kitab-
nı dört bab öze kılduk tâkı tegme bir babnı on faşl öze kılduk tâkı
tegme bir faşl evvelinde bir hadiş keltürdük Peyğamber 'a. s. hadişleri-
din kim ... 2/11-13*

*Peyğamber 'a.s. ol azıknı alıp bardı tâkı ol ğar içinde bir kaç kün
halvet kıldı 7/9-10*

*... tâkı Hakk ta'ala sanğa öz zatı birle dürud şena aydı tâkı fe-
riştelere ğe buyurdu kim ... aytıñlar tip tâkı ... ayğaylar tâkı ...
10/7-10*

meğer ile bağlanan cümlelerden örnekler :

bihuş bolur erdi hiç qarğamaz erdi meğer aytur erdi ... 13/2-3

yana ile bağlanan cümlelerden örnekler :

*... kureys kabilesini ödürdi yana kureys kabilesindin haşim atlıg
kişiniñ oğlanlarını ödürdi yana haşim atlıg kişiniñ oğlanlarındin
mini ödürdi çıkardı 3/6-7*

3. kim "ki"li cümlelerden örnekler :

*ümid ol turur kim bu kitabnı okıganlar bolğay kim bu kitab sözleri
birle 'amel kılğaylar 3/16-17*

andağ kaştı kim hiç yarağım kalmadı 7/17

Peyğamber 'a.s. aydı kim bizke bir kılavuz kerek 23/11

4. Şart cümlesi

Gerçekten şart ifade edenler :

*kayu kim-erse ... yalğan sözlep Peyğamber 'a.s. aydı tise tamuğdın
olturğu yirini amade kılsun 2/7-9*

eğer mini Peyğamber tip bilse erdiler mundağ ceza kılmağay erdiler 13/3

*eğer bu ğarğa Muħammed kirmiş bolsa erdi bu örümçük evi buzul-
ğay erdi 21/12-13*

Birleşik fiil çekimlerinde şart unsuru erse-'nin bağlama edatı gibi kullanıldığı ve "... -ınca, -ince; ... -dığı zaman" mânâsında zaman zarfı fonksiyonunda bulunduğu cümlelerden örnekler :

... tidi erse haţırı ğaste vü bezmen boldı erse ayat nazil boldı 6/5-6

men okığan ermezmen tidim erse mini tuttı tağı kağığ kağtı 7/15-16, bu yıre tegrü okıdı erse men tağı okıdım 8/2-3, sen bu kafırlerni helak kılđıl tidi erse kafırler korđtılar kaçtılar 12/11-12

Not : Metinde bu misaller dışında şart ekinin *bol-* fiili ile ve basit sigalı şart cümlesinde de bu fonksiyonda kullanılabileceği görüldü : *kıyamet kün bolsa ("olunca, olduğu zaman")... şehidler cümlesinde koparđay 2/7*

B. İsim cümlelerinde bildirme

İsim cümlelerinde bildirme unsuru olarak, metinde umûmiyetle hem müsbet hem menfi ifadelerde *er-* cevheri fiili, yalnız müsbet geniş zaman ifadesinde *tur-* fiili kullanılmaktadır. Geniş zamanın menfi şeklinde ise, yine *er-* fiilinin menfi şekli *ermez* gelmektedir.

Geçmiş zaman : *bir kün Hıra tağında erdim 9/6, men Peyđamber birle Meğkede erdim 27/9, 'arab 'adeği ol erdi 16/14, bu arada erdiler 42/16, evde sağar koy yok erdi 22/14*

Geniş zaman : *Tağrı ta'ala men tururmen 6/7, men ağuluğ tururmen 33/16, atağı karındağı turursen 13/12, mundağ 'uğbet içinde turursen 18/9, Peyđamberimiz muğmir-i envaı ilahi turur 3/13 ne ağval öze tururlar 31/15*

Şart : *evde kersen bar erse ketürgil 22/9*

Menfi ifade : *men okığan ermezmen 7/15
uzun bodluğ ermez 23/4
bu teđeniň 'adeđi mundađ ermez erdi 40/16*

Not : Metinde bir kaç misalde *er-* ve *tur-* fiilleri getirilmeden, doğrudan doğruya ek durumundaki 1. ve 2. şahıs zamirlerinin veya şahıs zamiri menşe'li eklerin gelmesi ile de isim cümlelerinde bildirme teşkil edildiği görülmektedir. Msl.

*Neğid illig abuşka-men 19/3, men Peyđamberđin küçlügrek-men 50/15
sen keşim-sen tağı keşim uruğı-sen 51/15, neme yağışı konuğlar-sız 22/2*

Not : Bu çalışma *Nehcü'l-feradis'in* Süleymaniye (Yeni Cami, Nr. 879) nüshasından hazırlanmıştır (mevcut nüshalar için bk. A. F. Karamanlıoğlu, *Türk Dili*, IV, s. 556 ve J. Eckmann, tıpkıbasım ön sözü). Eserin *Paris Bibliothèque Nationale'de* bulunan yeni bir nüshası için bk. J. Eckmann, *Nehcü'l-feradis'in bilinmeyen bir yazması, TDAY Belleten 1963*, s. 157.